

УДК 378. 147. 31

Марк Вайнтрауб
Mark Vaintraub

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ОХОРОНА ПРАЦІ»

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF PROFESSIONAL TRAINING OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY STUDENTS ON THE SPECIALTY «OCCUPATIONAL SAFETY»

У статті обґрунтовано методологічні основи професійної підготовки студентів педагогічного університету. Закцентовано увагу на наукових підходах і принципах, що спонукають до творчості, розвитку особистісних якостей, використання інноваційних педагогічних технологій.

Ключові слова: *підходи, принципи, студенти, професійна підготовка, педагог.*

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), (1993 р.), Національній доктрині розвитку освіти, (2002 р.), Національному плані дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (2012) та інших нормативно-правових документах зазначається необхідність реформувати вищу освіту, розробляти та впроваджувати інноваційні технології у навчально-виховний процес. Істотні зміни, що відбуваються в системі освіти в останні роки, вимагають перегляду наявної теорії і практики професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ), зокрема зі спеціальності «Охорона праці». Ринок висуває підвищені вимоги до випускників ВНЗ, які повинні бути компетентними фахівцями, володіти новітніми виробничими методами, прийомами і технологіями.

Питання методології професійної підготовки студентів у ВНЗ з охорони праці набувають особливої актуальності в контексті її реформування. Досягнути реального поліпшення у підготовці педагогічних кадрів, зокрема майбутніх інспекторів з охорони праці, що безпосередньо беруть участь у практичній, педагогічній діяльності у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, на підприємствах усіх форм власності та видів діяльності з питань охорони праці, можливо за умови впровадження сучасних підходів, принципів, новітніх технологій і методів навчання. Відсутність науково обґрунтованих методологічних основ професійної підготовки студентів педагогічного університету зі спеціальності «Охорона праці» зумовило вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що удосконалення змісту вищої освіти залежить від створення необхідних умов для реалізації варіативної частини навчальної програми (відбір інноваційних технологій, оновлення змісту освіти тощо); забезпечення змістовної та методичної наступності на всіх етапах професійної підготовки та розвитку студентів; наявності оптимальної педагогічної системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Забезпечення безпеки праці – необхідна умова педагогічного процесу.

Проблемам підготовки викладачів зі спеціальності «Охорона праці» присвячено дослідження Г. Г. Гогіташвілі, Є. Т. Карчевські, В. М. Лапіна, В. П. Корчагіна, В. Л. Нарожної, К. В. Чернова та ін.

Шляхам удосконалення охорони праці приділили увагу також науковці: І. М. Беляєва, Ш. К. Вахітова, М. В. Грищук, Л. О. Митюк, Н. Л. Потапова, К. Н. Ткачук та ін.

У своїх дослідженнях учені справедливо стверджують, що основною умовою успішного засвоєння змісту вищої освіти є поєднання високого педагогічного професіоналізму науково-педагогічних працівників і внутрішньої мотивації майбутніх фахівців. Така умова враховує взаємодію педагогів і студентів з метою формування усталеної мотивації до навчання, пізнавального інтересу до професійного зростання; реалізацію варіативних програм; застосування різноманітних форм навчальної діяльності, відповідність вимог державного стандарту та індивідуальних здібностей, схильностей студентів; використання інноваційних технологій.

І. А. Думенко та В. М. Курепін у своєму дослідженні, присвяченому методиці навчання студентів ВНЗ в галузі охорони праці, розглянули принципи й закономірності навчання студентів при вивченні дисципліни «Охорона праці» з урахуванням специфіки спеціальності. Дослідники справедливо стверджують, що важливою умовою оптимізації процесу навчання є наявність оперативного зворотного зв'язку між викладачем і студентами (умову забезпечують інформаційні технології з розробленими інформаційними та тестовими програмами).

Особливості практичного навчання безпечним методам та прийомам праці розглянуто в роботах [1, 2, 3]. У вказаних дослідженнях вченими розроблено методи, методичні рекомендації фахівців-випускників щодо набуття професійних практичних знань, вмінь і навичок в галузі охорони праці, необхідних для плідної роботи на виробництві, пов'язаних із розробкою механічних і електричних приладів й пристроїв та інших об'єктів нової техніки.

Дослідники Т. Ю. Кепич, І. Ю. Семенова та М. В. Лавренюк вважають, що варто приділити увагу основним вимогам до правил поведінки студентів у процесі проходження виробничої практики й виконання правил техніки безпеки та охорони праці.

О. І. Жилін слушно зауважує, що для того, щоб підвищити сприйняття й розуміння слухачами навчального матеріалу з охорони праці, необхідно структурувати тематику навчальної програми за модулями на основі логічної послідовності реалізації заходів з попередження нещасних випадків, професійних захворювань й мінімізації при їх виникненні.

Заслуговує на увагу висновок Т. І. Касьянової про те, що на заняттях з охорони праці ефективними виявилися індивідуальний та диференційований підходи, активні методи й інноваційні технології, що підвищують мотивацію студентів у процесі засвоєння навчального матеріалу.

Обґрунтовуючи оптимальні методи навчання охороні праці майбутніх педагогів, О. С. Тимошук переконаний, що проблемно-пошукові та ситуативні методи навчання (кейс стаді, метод аналізу кейсів, метод ігрового проектування) ефективні при навчанні студентів, оскільки великий обсяг часу вони присвячують самостійній роботі. Погоджуємось з тим, що особистісно-орієнтований підхід змінює формат діяльності викладача, що виступає у ролі тьютора.

Питання методології професійної підготовки студентів у ВНЗ з охорони праці висвітлено в дослідженнях учених недостатньо повно, необхідним є визначення й обґрунтування сучасних наукових підходів і принципів, що і зумовило мету статті.

Формування у студентів складових професійної компетентності спрямовує на виявлення та створення в навчально-виховному процесі ВНЗ певних наукових підходів і принципів. Серед них виокремимо: вдосконалення підготовки педагогічних працівників; використання інноваційних педагогічних технологій, розроблення теоретичних і методичних засад професійної підготовки.

Концептуальні засади ефективної професійної підготовки студентів ВНЗ з охорони праці ґрунтуються на вихідних ідеях та положеннях:

- переході від реагуючої до випереджувальної системи підготовки кадрів;
- адаптації охорони праці до умов високотехнологічного виробництва;
- формуванні сучасного змісту професійної підготовки студентів у ВНЗ з охорони праці;
- інтеграції системи вищої освіти України в єдиний світовий освітній простір;
- модернізації державних стандартів вищої освіти нового покоління відповідно до вимог ринку праці та змін соціально-економічного розвитку суспільства [4, с. 32].

Загальновідомо, що сучасні наукові підходи і принципи суттєво впливають на ефективну професійну підготовку студентів вищих навчальних закладів з охорони праці, сприяють розвитку особистісних і професійних якостей майбутніх фахівців.

Методологічний рівень професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів з охорони праці відображає взаємодію та зв'язок фундаментальних наукових підходів до вивчення проблеми, серед яких потрібно розглянути [5]:

- *компетентнісний*, що передбачає формування компонентів, критеріїв і показників професійної компетентності, досягнення результату навчання. Цей підхід дає змогу формувати, розвивати і поглиблювати професійні знання, вміння, особистісні якості (серед яких уміння працювати в команді тощо);

- *інтегровано розвивальний*, пов'язаний із комплексом розвивальних методик, зокрема технічного спрямування для студентів з охорони праці, впродовж усього навчально-виробничого процесу ВНЗ. Окреслений підхід допомагає застосовувати професійні знання і уміння на практиці, зокрема в нетипових ситуаціях, залучає студентів до творчого мислення. Інтегроване в професійну підготовку розвивальне навчання передбачає підвищення рівня самостійності студентів, розвиток здатності до творчого виконання завдань професійного змісту, ініціативи, кмітливості, майстерності тощо. Систематичне впровадження інтегрованого розвивального навчання в навчальний процес ВНЗ дає змогу всебічно розвинути студентів; містить засади теорії винахідництва, природничо-математичних наук; розвивальну методику з оптимізації кінетичних здатностей та інші розвивальні методики технічного спрямування, що використовуються у вигляді окремих фрагментів на лекціях або практичних заняттях [5];

- *міждисциплінарний, спрямований на системне використання міжпредметних зв'язків у процесі формування різних показників професійної компетентності*. Для сьогодення характерною є інтеграція наук, спрямована на отримання найбільш точної уяви про загальні природні явища у світі. Таке фундаментальне завдання неможливо розв'язати у межах однієї дисципліни. Такий підхід сприяє розвитку аналітичного і критичного мислення;

- *особистісно орієнтований*, що створює умови для особистісного, інтелектуального і професійного зростання, допомагає розвивати здатність самостійно здобувати необхідні професійні теоретичні знання та набувати нових професійних практичних умінь, сприяти розвитку таких рис характеру, як цілеспрямованість, наполегливість, працьовитість та інших;

- *системний*. Розглядаючи системний підхід, зазначимо, що цей підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Системний підхід дослідниками розглядається як метод постановки завдань, такий спосіб організації дій, який охоплює будь-яку сферу діяльності, виявляючи закономірності та взаємозв'язки з метою їх більш ефективного використання;

- *культурологічний підхід* спрямовує на засвоєння культурологічних та морально-етичних цінностей у відносинах між майбутніми фахівцями;

- *суб'єктно-діяльнісний підхід* забезпечує практико-орієнтовану основу розвитку складових професійної компетентності студентів під час професійної підготовки. Означений підхід – це спрямованість навчально-виховного процесу ВНЗ на розвиток умінь і навичок студентів, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних дисциплін, що сприяє успішній адаптації людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здатностей до колективної діяльності та самоосвіти;

- *технологічний підхід* спрямований на досягнення цілей компетентнісної освіти, на кінцевий результат навчання;

- *рефлексивний підхід*. Суть підходу в тому, що науково-педагогічний працівник спонукає студентів до постійного творчого пошуку нових знань, самооцінювання своєї праці.

Розглянемо сутність принципів професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів з охорони праці:

загально дидактичні принципи:

- *фундаменталізації знань*, що передбачає отримання фундаментальних і політехнічних знань, пов'язаних із вивченням універсальних законів (суспільство, техніку та ін.), інноваційних технологій. Майбутні фахівці з охорони праці мають володіти глибокою базовою технологічною освітою, професійною спеціалізацією;

- *інтегративності* (об'єднання змісту різних дисциплін і галузей наук у професійній підготовці);

- *науковості та доступності* – закономірні зв'язки між змістом наукових досягнень, фактів, законів, теорій і способами їх практичної перевірки у контексті досліджуваного процесу. Крім вивчення традиційних фахових умінь в програмах слід передбачити нові та перспективні технології, які будуть використовуватися найближчим часом;

- *систематичності й послідовності* – компетентності формуються в системі, за певним порядком, кожний елемент системи логічно пов'язаний з іншими, навчальний матеріал опирається на попередньо освоєні знання, утворює основу для опанування новими компетентностями;

- *наочності* – дидактичні засоби навчання, як складові методів, що сприяють підвищенню результативності навчально-виховного процесу ВНЗ, завдяки забезпечення педагогічних працівників науково-методичним комплексом щодо використання сучасної теорії та практики вищої освіти;

- *доцільності* – оптимальне співвідношення теоретико-методологічних, методичних і практичних знань; правильний вибір форм, методів, технологій навчання;

- *зв'язку теорії з практикою* – інтеграція циклів професійної підготовки, поєднання професійних знань і вмінь забезпечує взаємозв'язок теоретичних знань із практичними вміннями та навичками;

- *індивідуалізації та диференціації* – організація професійної підготовки з урахуванням особистісних (індивідуальних) потреб; свобода у виборі варіативного компонента змісту навчання;

специфічні принципи:

- *об'єктивності* (врахування об'єктивних змін на ринку праці). При появі нових технологій, обладнання тощо необхідно своєчасно коригувати варіативну частину освітньо-професійної програми, науково-педагогічним працівникам вивчати і застосовувати передові методи навчання;

- *гуманізації* (ставлення до майбутнього фахівця з охорони праці як до найвищої соціальної цінності, в найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських і громадянських цінностей, сприянні його самоактуалізації в умовах професійної діяльності);

- *ергономічності* (професійно-розвивальний принцип – забезпечення максимального комфорту і продуктивності, безпеки і зручності робочого місця, налаштованість робочого місця під індивідуальні особливості фахівців, створення оптимальних умов професійної діяльності для якості та продуктивності праці при мінімальних затратах біологічних ресурсів, нервової енергії, матеріальних засобів та часу);

- *випереджувальності* (професійно-розвивальний принцип – зміст навчання у професійній підготовці студентів має забезпечуватися сучасними та перспективними виробничими технологіями);

- *творчо-винахідницький* (професійно-розвивальний принцип) сприяє створенню нового, нетрадиційного підходу до вирішення поставлених педагогічних цілей і завдань під час професійної підготовки, умінню творчо розв'язувати професійні проблеми, взаємодіяти з колегами та студентами (генерація творчих ідей, задумів та проектів у навчальному процесі, створення умов розвитку творчо-пошукової, пізнавальної, дослідницької діяльності). Теорія винахідництва, інтегрована з низкою інших методик, наразі отримала міжнародне визнання. Вона надає інструменти вирішення завдань різних рівнів;

- *принцип системності і цілісності* реалізуються не тільки при вивченні окремої дисципліни у ВНЗ, а стосуються здійснення міжпредметних зв'язків між різними дисциплінами для формування системного, технічного мислення; дозволяє поступово та у логічній послідовності засвоювати знання та уміння;

- *принцип інноваційності* – враховує професійну компетентність педагогів а у сфері педагогічної інноватики, виробничих процесів, особливості інноваційної навчально-виробничої діяльності, специфіку сучасних педагогічних технологій; уміння цілеспрямовано застосовувати на практиці нововведення, створювати випереджувальну творчу, спільну пошукову

педагогічну взаємодію (педагога зі студентами, студента зі студентами тощо), а також діалог, співробітництво і співтворчість, активну творчу позицію;

- *принцип технологічності* сприяє поєднанню кваліфікованих навичок і вмінь, засобів, методів, відповідних знань, що необхідні для здійснення бажаних перетворень; досягненню очікуваних результатів у професійній діяльності на основі вибору адекватної їй технології, вмінню її проектувати та реалізувати.

Як показує практика, використання взаємопов'язаних між собою описаних вище наукових підходів і принципів ефективно впливають на організацію професійної підготовки студентів ВНЗ з охорони праці, формують у студентів важливі для майбутньої професії компетентності і якості.

Заслуговує на увагу висновок про те, що для ефективної професійної підготовки студентів педагогічного університету з охорони праці розроблено найбільш сучасні наукові підходи і принципи, зокрема і специфічні. Актуалізовано проблему вдосконалення підготовки педагогів з урахуванням підходів і принципів, що спонукають до творчості, розвитку особистісних якостей, використання інноваційних педагогічних технологій. У статті приділено увагу компетентностям, що мають бути сформовані у студентів педагогічного університету з охорони праці завдяки впровадженню в професійну підготовку взаємопов'язаних підходів і принципів.

Подальші дослідження будуть присвячені проблемі проектування змісту навчальних планів, програм, модулів, тем, навчальних занять під час професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1. Анісімов М. В. Охорона праці в галузі освіти / М. В. Анісімов. – Кіровоград : ПП «ПОЛУМ», 2015. – 168 с.
2. Вайнтрауб М. А. Засоби контролю процесів механообробки надточних деталей : монографія / Г. С. Тимчик, В. І. Скицюк, М. А. Вайнтрауб, Т. Р. Клочко. – К. : НТУУ «КПІ», 2011. – 516 с.
3. Вайнтрауб М. А. Шляхи підвищення рівня кваліфікації майбутніх робітників з обробки металів у ПТНЗ / М. А. Вайнтрауб // Проблеми освіти. – 2010. – Вип. 65. – С. 102–106.
4. Модернізація змісту професійної освіти і навчання: теорія і практика: монографія / авт. кол. М. А. Вайнтрауб, А. М. Романова, І. А. Мося, Я. Ю. Білоконь та ін., за наук. ред. М. А. Вайнтрауб. – К. : 2015. 260 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipto.kiev.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=221&Itemid=196&lang=ua.
5. Вайнтрауб М. А. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з обробки металу : монографія / М. Вайнтрауб. – вид. 2-ге, доповн. – К. : Т. Клочко, 2013. – 328 с.

The question of the methodology of professional training students in higher education on health is particularly relevant in the context of its reform. To achieve real improvement in the preparation of teachers, namely future inspectors for safety, participating in direct practical, educational activities in schools and vocational schools, enterprises of all forms of ownership and activities on safety, is the subject to implementation of modern approaches, principles, new technologies and teaching methods. The lack of scientifically grounded methodological bases of professional training of students of pedagogical university on the specialty «Occupational safety» is the reason for choosing this research topic.

Methodological level of professional training of university students on safety reflects the interaction and communication of basic scientific principles and approaches to the problem. The approaches are considered to be: competence, developing integrated, interdisciplinary, student-oriented, cultural, technological, reflective, methodological.

The article highlights the issue on the need to develop methodological bases of training students of pedagogical university on the specialty «Occupational safety». The main condition for the successful assimilation of the content of higher education is a combination of high pedagogical professionalism of

teaching staff and internal motivation of future professionals. In this regard, the most effective modern scientific approaches and guidelines for their implementation in the educational process of higher education have been studied. The attention is focused on improving training of teaching staff on the basis of principles and approaches that encourage creativity, development of personal qualities, the use of innovative educational technologies. The paper concentrates on the competences that can be formed in the Pedagogical University students on safety through the introduction of training related approaches and specific principles.

Key words: *approaches, principles, students, professional training, teacher.*

УДК 378. 015. 3:005. 321

Людмила Василенко
Liudmyla Vasylenko

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

STUDENTS' SATISFACTION OF THEIR TRAINING ACTIVITIES AS A FACTOR OF THEIR SUCCESSFUL PROFESSIONAL PREPARATION

У статті представлено аналіз наявних концепцій задоволеності в системі соціальних, психологічних та педагогічних наук. Це дозволило, враховуючи теоретичні й емпіричні знання про феномен «задоволеність» та, зокрема, «задоволеність навчальною діяльністю», виявити взаємозв'язок і взаємообумовленість успішності професійної підготовки студентів та їхньою задоволеністю навчанням у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *задоволеність, успішність, ставлення, переживання, оцінка, стан, мотивація, установка.*

Специфіка проблем сучасного періоду розвитку суспільства визначається необхідністю освоєння нового соціального й професійного досвіду. Вищі навчальні заклади не залишаються осторонь від перетворень, що відбуваються в державі. І відповідно до них, у системі вищої освіти, утворюється розробка і впровадження нової концепції вищої освіти, одним із положень якої є підвищення рівня професіоналізації та розвитку особистості майбутніх фахівців. Проте, на цьому шляху з'являються і певні ускладнення та суперечності, як, наприклад, між завданнями щодо підвищення вищими навчальними закладами ефективності підготовки молодих фахівців та наявною системою даної підготовки, яка не ураховує належним чином певні індивідуально-психологічні чинники, які багато в чому визначають процес особистісно-професійного розвитку майбутнього професіонала.

Саме на взаємодію ефективності діяльності із ставленням до неї, що виражається у вдоволенні низки мотиваційно-потребнісних компонентів, вказували Г. Акопов, О. Здравомислов, Т. Кітвель, Г. Маркова, В. М'ясищев, М. Обозов, Ю. Орлов, М. Рогов, Р. Цветкова, В. Шадриков, Р. Шакуров, В. Ядов, В. Якунін та ін. Проте роботи, які яскраво розкривали б сутність категорії «задоволеність навчанням», а також залежність успішності, ефективності, результативності навчання від самої її наявності, в дослідженнях науковців подано достатньо обережно. Як зазначає з цього приводу К. Абульханова-Славська, «...із сфери наукового дослідження і практики суспільного життя випав, зник величезний резерв активності – задоволеність, яка є надзвичайно тонким механізмом активності, динамічним і одночасно надійним засобом її формування» [1, с. 48].